

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 14^{ΗΣ} ΜΑΪΟΥ 1985

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΛΟΥΚΑ ΜΟΥΣΟΥΛΟΥ

EDGAR QUINET
ΤΟ 1829 ΣΤΟΝ ΚΑΤΑΚΑΗΜΕΝΟ ΤΟ ΜΟΡΙΑ
(ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ)

LE TÉMOIGNAGE D'EDGAR QUINET
SUR LA MORÉE DESOLÉE DE 1829
(DOCUMENTS NOUVEAUX)⁽¹⁾

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΟΣ ΜΕΛΟΥΣ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ κ. ROGER MILLIEX

"Αν γιὰ μιὰν ἀκόμα φορὰ ἀναφέρονμαι καὶ σήμερα στὸ μνημειῶδες ἔργο τοῦ χαλκέντερον τῆς ἴστοριογραφίας, ποὺ λέγεται *Κυριάκος ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ*, δὲν θὰ φέρω, νομίζω, «γλαῦκα εἰς Ἀθήνας», γιατὶ τὸ καταπληκτικὸ αὐτὸ ἐγχείρημα ἐθνικῆς αὐτογνωσίας μέσα ἀπὸ τὰ μάτια τῶν ξένων, ποὺ τὸν ἀπασχολεῖ ἐδῶ καὶ 30 δλόκληρα χρόνια, διαπιστώνω κάθε τόσο ὅτι δὲν εἶναι ἀκόμα ἀρκετὰ διαδεδομένο στὸ μεγάλο ἔλληνικὸ κοινό. Ἐνῶ πιστεύω ὅτι κάθε συνειδητὸς πολίτης αὐτῆς τῆς χώρας θά προεπε νά χει ὅχι μόρο διαβάσει, ἀλλά, ἀν μπορεῖ, ἀποχτήσει τοὺς ἐννέα (9) τόμους ποὺ τὸ ἀποτελοῦν: τοὺς τέσσερις (4) γιὰ τοὺς «ΞΕΝΟΥΣ ΤΑΞΙΔΙΩΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΣ» (ἀπὸ τὸ 333, καὶ κυρίως ἀπὸ τὸ 1700 ἵσαμε τὸ 1821) καὶ ἰδιαίτερα τοὺς πέντε (5) τελευταίους μὲ γενικὸ τίτλο «ΠΩΣ ΕΙΔΑΝ ΟΙ ΞΕΝΟΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΣ ΤΟΥ '21 (1821 - 1829)».

"Οσοι συνόδεψαν τὸν Κυριάκο Σιμόπονλο στὴν ἵσαμε τώρα πορείᾳ του, εἰδικὰ στὴ συναρπαστικὴ ἀφήγηση τῆς ἴστορικῆς ὀκταετίας, πού, μὲ ὅλη τὴν αὐστηρὴν ἐπιστημονικὴ τεκμηρίωση, διαβάζεται σὰν μυθιστόρημα — καὶ κάπον - κάπον σὰν

(1) v. résumé de la communication p. 312.

φιλιππικός, ἐκεῖ κυρίως ποὺ ἔεσκεπάζονται καὶ καταγγέλλονται οἱ ἔνοι φαδιοῦργοι ποὺ βλάψανε τὸν ἄγωνα τοῦ Ἐλληνικοῦ λαοῦ —, θά' χονν προσέξει ἔνα κεφάλαιο τοῦ πέμπτου (621 σελίδων) τόμου, γιὰ τὴν περίοδο 1825 - 1829: τὸ προτελευταῖο — τὸ 24ο (σελίδες 530 - 561) — ποὺ δὲ μοιάζει μὲ τὰ ἄλλα. Ἔδω δὲ γίνεται λόγος γιὰ στρατιωτικὰ ἢ διπλωματικὰ συμβάντα, ἀλλὰ γιὰ μιὰ καθαρὰ μορφωτικὴ πρωτοβούλια καὶ παρονσία: αὐτὴ τῆς Γαλλικῆς Ἐπιστημονικῆς Ἀποστολῆς (*Expedition Scientifique de Morée*) ποὺ κατέβηκε στὸ Μοριά, ἀκολούθωντας τὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα τοῦ *Maison*. Καὶ πού, ἀμερόληπτος ἴστορικὸς ὅπως εἶναι ὁ *K. Σιμόπουλος*, ἀναγνωρίζει τὴν θετικὴ συμβολή της στὴν πρώτη συστηματικὴ δμαδικὴ μελέτη τῆς Πελοποννήσου.

* Η παρονσίασή του αὐτὴ τῆς Ἀποστολῆς συμπληρώνει ἔνα κενὸ στὴν πληροφόρηση τοῦ μεγάλου Ἐλληνικοῦ κοινοῦ ποὺ ἵσαμε σήμερα δὲν ἥξερε σχεδὸν τίποτα γι' αὐτήν, ἀν ἐξαιρέσει κανεὶς τὴν καταποιητικὴ εἰσαγωγὴ τοῦ ἀξιού μαθητῆ μας Στέλ. Παπαδόπουλον στὸ Λεύκωμα «*Peytier*», ποὺ ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἐλλάδος ἐξέδωσε τὸ 1971, γιὰ τὰ Ἐκαπονητάχρονα τοῦ 1821, μὲ τὶς ὀραῖες ἀκοναργέλλες τοῦ λοχαγοῦ τοπογράφου *Eugène Peytier*, μέλους τῆς Γαλλικῆς Ἐπιστημονικῆς Ἀποστολῆς.

* Ανάμεσα λοιπὸν στοὺς 19 ἐπιστήμονες — γεωγράφους, τοπογράφους, φυσιοδίφες, ἀρχιτέκτονες, ἀρχαιολόγους, φιλολόγους ὡς καὶ σχεδιαστὲς καὶ καλλιτέχνες — πού, ἀπὸ τὸ Μάρτη τοῦ 1829, καταπιάνονται μὲ μιὰ ποικιλόμορφη ἔρευνα τοῦ Πελοποννησιακοῦ χώρου, εἶναι καὶ ἔνας 26 χρονῶν φιλόλογος, μαθητὴς στὴ Χαϊδελβέργη τοῦ ἐλληνιστῆ *Creuzer*, ὁ ἀπὸ τὸ *Bourg en-Bresse* τῆς Γαλλίας *Edgar Quinet*. Ο νεαρὸς γάλλος διανοούμενος, μόλις ἔκανε τὰ πρῶτα βήματα τῆς πνευματικῆς διαδρομῆς του καὶ μὲ κάποια κιόλας ἐπιτυχία. Ξεκίνησε τὸ 1823, — μόλις 20 χρονῶν — μὲ ἔνα ἡμι-σοβαρό, ἴστορικὸ δοκίμιο: «*Les tablettes du Juif errant*» καὶ ἀσχολήθηκε ἀμέσως μετὰ μὲ τὴ μετάφραση στὰ γαλλικὰ τοῦ ἔργου τοῦ γνωστοῦ ἐλληνοθρημμένου Γερμανοῦ συγγραφέα *Herder* — ποὺ πέθανε τὴν ἴδια χρονιὰ ποὺ γεννήθηκε ὁ Γάλλος μεταφραστής του — «*Idees πάνω στὴ φιλοσοφία τῆς ιστορίας τῆς ἀνθρωπότητας*». Οἱ τρεῖς τόμοι τῆς μετάφρασης βγαίνουν τὸ 1828 καὶ τὴ συνοδεύουν δυὸ πρωτότυπα δοκίμια τοῦ νέου ἐπιστήμονα ποὺ τραβᾶνε τὴν εὐνοϊκὴ προσοχὴ τῆς εὐρωπαϊκῆς διανόησης (ὁ Γκαϊτε λ.χ. εἶχε ἴδιαίτερα ἐντυπωσιαστεῖ).

Τὰ πρῶτα αὐτὰ βήματα προοαναγγέλλονται μιὰ καριέρα ποὺ θὰ εἶναι κάτι πάρα πάνω ἀπὸ λαμπρή: ὁ *Edgar Quinet* θὰ σταθεῖ πραγματικὰ μιὰ διάσημη προσωπικότητα τῆς πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τῆς Γαλλίας τοῦ περασμένου αἰώνα, ἃς εἶναι σήμερα σχεδὸν ἄγνωστος στὴν ἴδια τὴν πατρίδα του κ' εἶναι ζήτημα ἃν οἱ μαθητὲς τοῦ Ανκείου *Edgar Quinet* στὸ Παρίσι ἔχουν διαβάσει ἔστω καὶ μιὰ σελίδα

τοῦ συγγραφέα ποὺ εἶναι δ «*νονὸς*» τοῦ ἰδρύματος ὅπου φοιτοῦν . . . Σὰν πέθανε τὸ 1875, τὰ "Απαντα τοῦ Κινὲ — 25 ἔωρα — γεμίζανε 22 δλόκληρους τόμους, μὲ τὴν πιὸ ποικίλη ψῆλη: φιλοσοφία, ποίηση, ἴστορία, μελέτες, πολιτικὰ κείμενα, αὐτοβιογραφικὰ κ.ἄ., καὶ προστέθηκαν ἀκόμα μεταθανάτιες ἐκδόσεις. Πολύπλευρη μορφή, δὲ στάθηκε μόνο καθηγητὴς στὸ Collège de France ὅπου τὰ μαθήματά του, συχνὰ ἐκρηκτικά, ἥλεκτροί την Παριζιάνικη φιλελεύθερη νεολαίᾳ, ἀλλὰ στρατευμένος διανοούμενος ἀγωνίστηκε μὲ θέρμη γιὰ τὰ δημοκρατικὰ καὶ ἐθνικο-ἀπελευθερωτικὰ πανευρωπαϊκὰ ἵδεώδη, δίπλα στὸ συνάδελφο, συναγωνιστὴ καὶ ἀδελφικὸ φίλο του, τὸν Jules Michelet. "Ελαβε μέρος στὴν τρίτη Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, τὸ 1848, σὰν συνταγματάρχης τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς πρῶτα, καὶ ὑστερα σὰν βουλευτὴς τοῦ νομοῦ AIN τῆς γενέτειράς του. Μετὰ τὸ πραξικόπημα τοῦ πρίγκηπα-προέδρου Ναπολέοντα Βοραπάρτη, στὶς 2 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1851, ἔξοριστηκε στὸ Βέλγιο καὶ στὴν Ἐλβετία γιὰ νὰ ἐκλεγεῖ ξανὰ βουλευτὴς τοῦ νομοῦ τοῦ Σηκουάνα, στὴ μεταπολίτευση τὸ 1871, ὑστερα ἀπὸ 20 χρόνια ἔξορίας. Στὴν κηδεία τοῦ Κινὲ ὁ περίπον συνομήλικος καὶ συναγωνιστής του τῆς δημοκρατικῆς παράταξης, δ τέως ἐπίσης ἔξοριστος Victor Hugo — ποὺ ἐκεῖνος ὅμως εἶχε ἀκόμα μπροστά του 10 χρόνια ζωῆς, γραφῆς καὶ δράσης —, ἐκφώνησε ἔνα σημαντικὸ ἐπικήδειο λόγο ποὺ προκάλεσε αἰσθηση.

"Ωστόσο τὰ χρόνια 23 - 28, δ Edgar μας εἶναι ἔνας ἀπλὸς μαθητευόμενος ἐπιστήμονας, ποὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν κατοπινὴ δοξασμένη ἀναγνώρισή του. Αὐτὸ δμως ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἀποτελεῖ τὸν χαρακτηριστικὸ τύπο τῆς ρομαντικῆς φιλελληνικῆς ἐνδωπαϊκῆς γενεᾶς. Στὸ πρῶτο του νεανικὸ ἴστορικὸ δοκίμιο τοῦ 1823 ποὺ ἀναφέραμε ποὺ πάνω κατάγγειλε ἔμμεσα τὶς σφαγὲς «τῶν ἀπογόνων τῶν Ἀριστείδων, Τιμολεόντων καὶ Σοφοκλέων κάτω ἀπὸ τὰ γιαταγάνια τῶν τέκνων τοῦ Ταμεολάνου». Τὸ 1825, μόλις πῆρε μιὰ προκαταβολὴ ἀπὸ τὴν ἀμοιβὴ του γιὰ τὴ μετάφραση τοῦ Herder, εἶναι περίφανος ν' ἀναγγείλει στὴ μάνα του ὅτι «τὸ πρῶτο του σκοῦδο» κατατέθηκε στὸν ἔρανο γιὰ τοὺς Ἑλληνες καὶ τὸ 1826, τὴν ἡμέρα ποὺ πέφτει τὸ Μεσολόγγι, ντρέπεται ποὺ κάνει μιὰν ἡσυχη καὶ εὐτυχισμένη ζωή, ἀντὶ νὰ ἔχει ἡρωικὸ θάνατο πάνω στὰ τείχη τῆς μαρτυρικῆς πόλης.

"Ἄραγε ἡ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὴ θλιβερὴ πραγματικότητα τῆς Ἐλλάδας τοῦ 1829 θὰ ἀλλοιώσει τούτη τὴ γενναιοψυχη τεανικὴ διάθεση τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀγώνα; Τόσοι καὶ τόσοι τοτινὸι φιλέλληνες δὲν ἔγιναν ὑστερα ἀδιάφοροι, καὶ μερικοὶ ἐπιτιμητὲς τοῦ νέου ἐλληνικοῦ Ἐθνους;

Στὶς 16 σελίδες ποὺ ἀφιερώνει δ K. Σιμόπονλος στὴν τρίμηνη περιοδεία τοῦ Κινέ, ὑπογραμμίζεται δ ἄδολος, ἐνθουσιώδης φιλελληνισμός, μάλιστα, μὲ μιὰ δόση κάπου-κάπου ὑπερβολικοῦ ρομαντισμοῦ, τοῦ ἐλληνολάτρη ἐρευνητῆ. Τὸ οημαγμένο

μεταπολεμικὸ Μοριὰ τὸν εἶδε ὁστόσο ἀπὸ πολὺ κοντὰ καὶ ἀνεπηρέαστος. Πραγματικά, μόλις ἔφτασε στὴ Μεθώνη, ἐπειδὴ δὲν ἐκτιμάει καὶ πολὺ τὰ ἄλλα μέλη τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἀποστολῆς ποὺ συνταξίδεψε μαζί τους, τρεῖς ἑβδομάδες συνέχεια, στὴ φρεγάτα *«Κυβέλη»*, ἀπὸ τὴν Τουλώνη ἵσαμε τὸ Ναυαρίνο (4 Μαρτίου 1829) καὶ τὸν βρίσκει φοβερὰ «μικροπρεπεῖς», κάπως αὐθαίρετα τὸν ἀποχωρίζεται καὶ ἀποφασίζει νὰ ἐρευνήσει μόνος τὸν τόπο. Φεύγει στὴν ἀρχὴ μὲ δύο Γάλλους ἀξιωματικούς, ποὺ τὸν τραβάει ὁ ἀρχαιολογικὸς τουρισμὸς καὶ τὸν *«Ελληνα* ἀπὸ τὸ Παρίσι τιλόλογο *Μιχαὴλ Σχινᾶ*, μέλος τῆς Ἀποστολῆς. *«Υστερα, δίχως καμιὰ συννοδεία, ἀπὸ τὸ 19 Μαρτίου, ξεκινάει μὲ τὸν ὑπηρέτη του ποὺ τὸν ἔφερε ἀπὸ τὴ Γαλλία καὶ δύο ἀγωγιάτες, γιὰ τὴ μοναχικὴ του περιήγηση καὶ διασχίζει διαδοχικὰ τὴ Μεσσηνία, Δυτικὴ Ἀρκαδία, Λακωνία, Ἀνατολικὴ Ἀρκαδία, Ἀργολίδα, Κορωθία, Ἐπιδαυρία: συνολικά, ἀπὸ τὸ Ναυαρίνο ἵσαμε τὴ Νέα Ἐπίδαυρο, 39 μέρες καβαλλαρίας, μὲ σταθμοὺς σὲ καλύβες, χάρια καὶ μοναστήρια. Συχνὰ κοιμήθηκε «στρωματόσάδα», σπανίως κάτω ἀπὸ στέγη καὶ πείνασε: ἀρκετὲς φορὲς μοιράστηκε μὲ τὸν κατοίκους τὰ σκέτα βραστὰ χόρτα ποὺ ἤταν ἡ μοναδικὴ τους τροφή.*

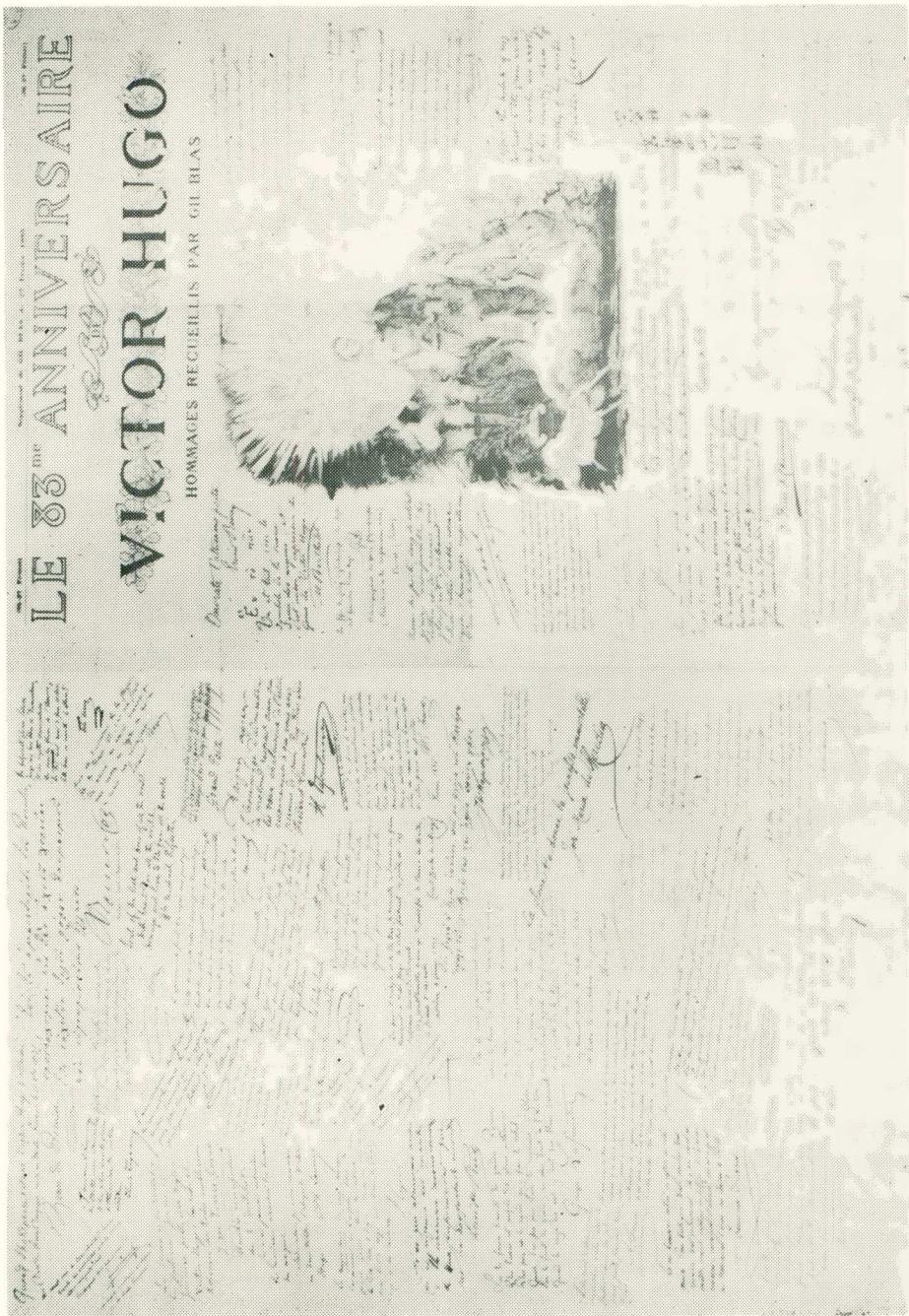
Στὴν Πελοποννησιακὴ περιοδεία του προσέθεσε καὶ ἔνα γρήγορο προσκόντημα στὴν ἀκόμα Τουρκοκρατούμενη Ἀθήνα, περνώντας ἀπὸ τὴν Αἴγινα, καὶ μιὰ σύντομη κρουαζιέρα στὶς Κυκλαδες, Σύρο κυρίως, ἀκόμα δηλαδὴ 31 μέρες ταξιδιοῦ, πρὸν ἀπὸ τὴν ἐπιστροφὴ στὴ Μασσαλία (5 Ιουνίου).

*Ἐνα χρόνο μετά, τὸν Οκτώβριο τοῦ 1830, δημοσιεύεται στὸ Παρίσι τὸ πρῶτο σημαντικὸ προσωπικὸ του ἔργο καὶ εἶναι τὸ χρονικὸ-δόδοιπορικό του στὴν Ἐλλάδα, κάτω ἀπὸ τὸν ἀρκετὰ σχολαστικὸ τίτλο *De la Grèce moderne et de ses rapports avec l'antiquité*.*

Σ' αὐτὴ τον τὴν περιοδεία τῶν 70 ἡμερῶν ἀφηγεῖται τί εἶδε, τί ἀνακάλυψε ἡ παρθενικὴ ματιὰ τοῦ νέου σοφοῦ μας στὸν ἔλληνικὸ χῶρο ποὺ ἵσαμε τότε μόνο ἀπὸ μακριά, μέσα ἀπὸ τὰ βιβλία καὶ τὰ πανεπιστημιακὰ μαθήματα τὸν εἶχε φανταστεῖ;

Ο Ἀδαμάντιος Κοραῆς δηλώνει κάποιον ὅτι ἡ περιήγηση προϋποθέτει «κοῦνη καὶ φιλανθρωπίαν». Καὶ τὶς δυὸ προϋποθέσεις διαθέτει ὁ περιηγητὴς Ἐντγκάλ Κινέ.

Ἀρχαιόπληκτος ὅπως ἤταν ὁ μαθητὴς τοῦ μυθολόγου Creuzer, ἤταν φυσικὸ νὰ τὸν μαγνητίζοντας τὰ ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα ποὺ συναντοῦσε, νὰ τὰ περιγράφει, μερικὲς φορὲς μὲ ἔξαρση, ὅπως τὴ μαγικὴ ὀπτασία τοῦ ναοῦ τῶν Βασσῶν, καθὼς καὶ νὰ καταγράφει τὴν κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες ἐπιγραφὲς ποὺ ἔβρισκε — ἡ δουλειὰ αὐτὴ ἄλλωστε ἀποτελοῦσε τὸν ἀντικειμενικὸ σκοπὸ τῆς ἐπίσημης ἀποστολῆς του, ὡς μέλονς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τμήματος. Φυσικὸ ἐπίσης ν' ἀναπολεῖ μὲ θέρμη τὶς μεγάλες στιγμὲς τοῦ ἔνδοξον παρελθόντος ποὺ ξυπνοῦσαν μέσα του τὰ κλασσικὰ καὶ κυρίως τὰ διμηρικά, ἀχαϊκὰ τοπία καὶ νὰ ὀνειρεύεται τὰ ποιητικὰ πλάσματα τῆς

Αιτρυχο στην συμπληρωματική έκδοση του Gil Blas της 27ης Φεβρουαρίου 1885 με ἀριθμόσεις στην Victor Hugo.

基復十四歲

۱۷

ἀρχαίας μυθολογίας μὲ τὶς φιλοσοφικές προεκτάσεις τους στὰ πλαίσια μιᾶς γενικῆς θεώρησης τῆς ἀνθρωπότητας.

Τὸ ὕδιο δύμας ἀνθρωπιστής, μὲ τὴν πλατιὰ σημασίᾳ τῆς λέξης, ὁ περιηγητὴς συγκλονίζεται ἀπὸ τὰ μακάρια θεάματα ποὺ τοῦ προσφέρει ὁ μεταπολεμικὸς Μοριάς: σκελετοὺς σκοτωμένων πολεμιστῶν, ἀκέφala πτώματα ὡς καὶ κουφάρια ἀλόγων. Κοιτάζει μὲ συμπάθεια καὶ συμπόνια τὸν μετὰ τὸν δχτάχρονο πόλεμο ἐξονθενωμένους καὶ ἐξαθλιωμένους σημερινοὺς Μοραΐτες, τὸν πρόσφυγες καὶ τὶς χῆρες. Σημειώνει ὅτι ἐλάχιστες νέες γυναῖκες συναντάει κανεὶς, γιατὶ ἡ σκοτώθηκαν ἢ σκλαβάθηκαν.

Ἐκεῖ ὁστόσο ποὺ θὰ φοβόταν κανεὶς ὅτι, μετὰ τὰ μύρια βάσανά τους, οἱ κάτοικοι ἔχονται ἐξαγριωθεῖ, ὁ δίχως συνοδεία ταξιδιώτης μας νιώθει ἀπόλυτη ἀσφάλεια. Τὸ λέει στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου του, τὸ ἐπαναλαμβάνει σὲ γράμμα πρὸς φίλους, δπον καὶ ταυτόχρονα ἴδιαιτερα ἐπαινεῖ τὴ συγκινητικὴ φιλοξενία ποὺ γεύτηκε σχεδὸν παντοῦ κοντὰ στοὺς πιὸ φτωχοὺς "Ἐλληνες.

"Ολη ἀντὴν ἡ ἐμπειρία στάθηκε γι' αὐτὸν μιὰ εὐχάριστη ἔκπληξη. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1829, κάνοντας στὸ Γερμανὸ δάσκαλό του, τὸν Creuzer, ἔναν ἀπολογισμὸ τοῦ ταξιδιοῦ του, τοῦ γράφει: «Λυπάμαι ποὺ δὲν εἶμαι πιὰ ἐκεῖ (στὴν Ἐλλάδα), τόσο βρῆκα καλύτερο αὐτὸν τὸ λαὸν καὶ τὴ διαμονὴ ἀπ' ὅτι μᾶς εἶχαν πεῖ. Πολὺ συχνὰ χάρηκα μιὰ τελείως ἀνιδιοτελῆ φιλοξενία, κυρίως στὴν ἐνδοχώρα. Ταξίδεψα συνέχεια μόνος μου, καὶ κοιμήθηκα ὅπως-ὅπως μαζὶ μὲ πλανώμενους καὶ δπλισμένους ἄντρες ποὺ κανένας ἀπ' αὐτοὺς δὲν μ' ἔβρισε οὕτε μ' ἔκλεψε. 'Ο κάθε ἀνθρωπὸς ποὺ θὰ ταξιδέψει δίχως προκατάληψη σ' αὐτὴν τὴν χώρα θὰ κρίνει πῶς αὐτὸς διὰ τοῦτο εἶναι καμένος».

Τὸ σχολιασμὸ τῆς φράσης δπον ὁ Κινὲ ἀναφέρει τὶς νύχτες ποὺ πέφασε μόνος του, δίχως νὰ διατρέξει τὸν παραμικὸ κίνδυνο ἀνάμεσα σὲ δπλισμένους ἄνδρες, τὸν διαβάζει κανεὶς σὲ μιὰν ὀραία καὶ νόστιμη σελίδα του γιὰ τὴ διανυκτέρευσή του στὸ ἐρειπωμένο χωρὶς Βούρλια, ἀνηφορίζοντας ἀπὸ τὴν Λακωνία πρὸς τὴν Τοιπολιτσά. "Ο κατάκοπος ταξιδιώτης πέφτει πάνω στὸ χῶμα, στὸ μοναδικὸ καταφύγιο ποὺ βρίσκεται, ἔνα χάρι «ποὺ σειότανε ἀπὸ τὸν ἀέρα». «Μόλις» λέει, «εἶχα ἀποκοιμηθεῖ, μπαίνουν μέσα περιπλανώμενοι στρατιῶτες, πατώντας πάνω στὸ κορμί μου καὶ πλαγιάζοντας δίπλα μου, διὰ τὸ ντουφέκι του στὸ πλευρό του. "Αν κάποιος ποὺ σκέφτεται δπως σκέφτονται στὴν Ενδρώπη, θά βλεπε, τὴ στιγμὴ ποὺ ἀναβεῖ κανένα κούτσουρο, αὐτοὺς τοὺς ἡμίγυμνους ἄντρες μὲ τὰ ἄγρια πρόσωπα καὶ τὰ χέρια, κατὰ τὸ συνήθειό τους, ἀκομμπισμένα πάνω στὴ λαβὴ τῶν πιστολιῶν τους, θὰ νόμιζε ὅτι σκεδιάζοντας μάνη συνωμοσία ἐναντίον τοῦ ταξιδιώτη πού, μαζὶ μ' ὅλες τὶς ἀποσκευές του, ἀποτελοῦσε μίαν εύκολη λεία. "Αρκετὲς φορὲς μέσα στὴ νύχτα μὲ

ξύπηησε ἀπότομα μιὰ κρανγὴ συναγερμοῦ: «κρασὶ πὸν μοῦ φώναζε ὁ διπλανός μου καὶ μοῦ πεονοῦσε ἔνα ἀσκὶ μὲν ἔνα ἀπαίσιο μίγμα ρετσίνας καὶ κρασιοῦ πὸν εἶχε κιόλας κυκλοφορήσει ἀπὸ χέρι σὲ χέρι καὶ ποτίσει τὸν ἄλλον».

(Φαίνεται ἐδῶ ὅτι δὲν κάθησε ἀρκετά στὴν Ἑλλάδα ὁ Κινὲ γιὰ νὰ μνησταγωγῆθεῖ ὡς μερικοὶ-μερικοὶ ἄλλοι ξένοι, στὴ μοναδικὴ γεύση τῆς θείας ρετσίνας).

Καὶ συνεχίζει: «Ἄγο πὸν καράξει, δλοι αὐτοὶ οἱ τρομεροὶ ἀμφικτύονες, ὁ καθένας χώρια, εἶχαν ἐξαφανιστεῖ. Παρ’ ὅλα αὐτά, ἡ Ἐνδρώπη θὰ ἐπιμένει στὶς λαθεμένες τῆς κρίσεις. Ποιός θὰ πιστέψει ὅτι οἱ μεγάλοι δρόμοι τῆς Γαλλίας εἶναι λιγότερο ἀσφαλεῖς ἀπὸ τὰ κλέφτικα δερβένια;»

Πράος, φιλήσυχος, φιλόξενος, αὐτὸς ὁ πολυβασανισμένος Ἑλληνικὸς λαὸς διαθέτει καὶ ἄλλες πολὺ θετικὲς ἀρετὲς πὸν κάνονν ἐντύπωση στὸν ξένο ταξιδιώτη. Θαυμάζει τὴν φυσικὴ ἀντοχή, τὴν ὀλιγάρκεια, τὴν ὑπομονή, τὴν προθυμία καὶ ἀξιοπρέπεια τῶν πιὸ ἀπλῶν ἀνθρώπων πὸν συνταξιδεύοντας μαζὶ τὸν ἥ πὸν συναντάει στὴν περιοδεία του.

Σὰν βρίσκεται στὴ Σύρα πρὸς τὸ τέλος τῆς περιήγησίς του, τὸν συγκινεῖ ἥ πίστη στὸ μέλλον πὸν ἐκδηλώνονταν ἐμπρακτα Χιῶτες πρόσφυγες, προσωρινὰ ἀπάτριδες, τὴν ὥρα πὸν στὴ Σύρα ἐξασκοῦν τὰ καινούργια πολιτικὰ δικαιώματά τους, ψηφίζοντας μὲ σοβαρότητα καὶ τάξη τὸν δικαστικὸν καὶ δημοτικὸν ἐκπροσώπους τῆς — μὴ ἔροντας ὅτι οἱ ἴδιοι δὲν πρόκειται νὰ καροῦν «τὸ νόστιμον ἵμαρο», γιατὶ ἔτσι τὸ ἀποφάσισαν ἄλλοι, «600 λεῦγες (δηλαδὴ 2.400 χιλιόμετρα) ἀπὸ ἐδῶ», κι ὁ Κινὲ ὑπαινίσσεται σ’ αὐτὸ τὸ σημεῖο, μὲ συγκεκαλυμμένη ἀγανάχτηση, τὸ πρωτόκολλο τοῦ Λονδίνου (22 Μαρτίου 1829) πὸν κοντούργεψε τὸ κορμὶ τοῦ μελλοντικοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἀπὸ δλόκληρα κομμάτια, εἰδικὰ ἀπὸ τόσα μεγάλα νησιά τοῦ Αἰγαίου, καὶ στάθηκε αὐτὴ ἥ τύχη τῆς Χίου. Γιατί, σὰ γνήσιο πνευματικὸ τέκνο τοῦ 1789 καὶ 1792, πιστεύει ἀκράδαντα ἀπὸ τότε στὴ δημοκρατικὴ καὶ ἐθνικὴ ταυτόχρονα δλοκήρωση τοῦ μόλις λυτρωμένου τόπου.

Κατάκοπος βέβαια δ Ἑλληνικὸς λαὸς τὸ 1829, ἀλλὰ πὸ δίνει κιόλας ὑποσχέσεις προόδου, δπως τὸ πάθος του γιὰ παιδεία. Στὴν ἐπιστροφή του ὁ ταξιδιώτης μας θὰ κονθαλήσει μέσα στ’ αὐτιά του «τὸ βονητὸ τῶν ἀλληλοδιδακτικῶν σχολείων» πὸν λειτουργοῦν κάτω ἀπὸ τὰ πεῦκα σ’ ὅλη τὴν Ὂπαθρο. Καὶ μιὰ ἄλλη πολύτιμη διάσταση τοῦ Ἑλληνικοῦ λαϊκοῦ ψυχισμοῦ δὲν τοῦ διέφυγε: ἥ αὐθόρμητη, ἀνώνυμη ποιητικὴ ἔφεσή του. Θαύμασε δ Ἐντγκάρ Κινὲ τὰ «ὑπέροχα», λέει, κλέφτικα τραγούδια πὸν ἀκούσεις ἀπὸ τὸν ἀγωγιάτες του ἥ ἀπὸ καβαλλάρηδες πὸν συνάντησε στὴ διαδρομή του. Κατέγραψε¹ καὶ στὸ πρωτότυπο καὶ μετέφρασε τὸ τραγούδι τοῦ Τσα-

1. Αυπᾶται πὸν δὲν κατέγραψε ἔνα καινούργιο τραγούδι γιὰ τὸν Καποδίστρια πὸν τὸ ἀκούσεις στὸ Μυστρᾶ.

μαδοῦ, δπως μάλιστα, δπως τὸ ἑλληνικὸ κείμενο βρίσκεται στὴν τελευταίᾳ σελίδᾳ τοῦ *De la Grèce.* . . ., ἡ φωνὴ τοῦ ἥρωα τῆς Σφακτηρίας ἀκούγεται σὰν ἔνας ἐπικὸς ἐπίλογος τοῦ βιβλίου:

Ἐγὼ πονλὶ σοῦ φαίνομαι, ἀλλὰ πονλὶ δὲν εἶμαι.
Εἰς τὸ νησὶ ποὺ ξάγναντα εἴναι τῶν Ναναόνων
Ἐκεῖ τὴν ύστερην πνοὴν ἄφησα πολεμώντας.
Ο Τσαμαδὸς εἶμαι ἐγώ. . .

“Αν ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ αλέφτικου τραγουδιοῦ, ἐνόμισε ὁ Κινὲ ὅτι ἡ νεοελληνικὴ ψυχὴ θὰ ἐκφραστεῖ μὲ τὴν ἐπικὴ λύρα καὶ βρίσκεται στὴν ἀναμονὴ «ένδος καινούργιου τραγουδιοῦ τοῦ ‘Ομήρου», τὸ γεγονός εἴναι ποὺ διαισθάνθηκε μιὰ ποιητικὴ ἀναγέννηση στὴν Ἑλλάδα παράλληλη μὲ τὴν ἐθνική.

Ἐπίσης τοὺς λαϊκοὺς ἑλληνικοὺς χοροὺς παρατήρησε, λ.χ. στὴ Λακωνία, ἀπὸ γυναικεῖς, οἱ δποῖες στὴ Μεσσηνία τοῦ εἴπανε ὅτι δὲν τοὺς σταμάτησαν οὕτε τὰ πιὸ αἰματηρὰ γεγονότα τοῦ πολέμου. Οἱ ἐθνικὲς γυναικεῖς ἐνδυμασίες τραβήξαντε ἰδιαίτερα τὴν προσοχή τουν: Λιβαδιώτισσες, Ψαριανές, Μοραΐτισσες, τις περιγράφει μὲ ἀκοίβεια καὶ ποίηση μαζί, τὴν ὅρα ποὺ τὸ βράδυ τοῦ Πάσχα στὴν Αἴγινα χρεόνον καὶ τραγουδοῦν γύρω ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Προέδρου, «λυγερὲς μὲ τὰ μακριὰ μαλλιά (τονς), ἵσαμε τὰ μεσάνυχτα».

“Η ὁρθόδοξη Ἑλλάδα δὲν εἴναι ἀποῦσα ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ χρονογράφου. “Αν ὁ ἔρωτος τόνος τῆς φαλμωδίας τὸν ξένισε, ἐντυπωσιάστηκε ἀπὸ τὴν μεγαλοπρέπεια τῶν μεγάλων στιγμῶν τῆς λειτουργίας καὶ στὴν Μονὴ Βουρκάνου σημείωσε μιὰ λεπτομέρεια τῆς λατρείας τῆς Παναγίας ποὺ τοῦ φάνηκε ὅτι ἐπαναλαμβάνει ἔνα ὁμηρικὸ θρησκευτικὸ ἔθιμο.

Πιὸ γενικὰ καὶ ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου φανερώνει τὴ διάθεση αὐτῆς ἀσχετα ἀν εἶναι θεμιτὲς ἢ ὅχι δλες αὐτὲς οἱ παρομοιώσεις, ὁ ἑλληνόπληκτος ταξιδιώτης ἔχει τὴν τάση νὰ ἀνακαλύπτει ἀρκετὲς ἐπιβιώσεις τοῦ ἀρχαίου, εἰδικὰ δημορικοῦ πολιτισμοῦ, στὴ σημερινὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων.

“Ισως πιὸ πειστικὸς εἴναι ὅταν γενικεύει τὴ διαπίστωση καὶ δηλώνει πώς ἡ «Νέα Ἑλλάδα. . . κάνει συχνὰ πιὸ πραγματικὴ καὶ πιὸ ἀμεσητὴ τῆς Αρχαίας Ἑλλάδας.

Παρηγοριὰ λοιπὸν καὶ ὕστη ἀποτελεῖ ἡ περίπτωση τοῦ Κινὲ — δπως καὶ τοῦ Ἀμερικανοῦ *Henry A. Y. Post*, τὸ 1827 - 1828, ποὺ μᾶς παρουσιάζεται στὸν ἴδιο τόμο τοῦ *K. Σιμόπουλον* (σελ. 409 - 443) — ύστερα ἀπὸ μιὰ δλόκληρη σειρὰ βλαβερῶν Φράγκων φευτο-ἐθελοντῶν ποὺ δὲν ἥταν, καθὼς μᾶς τοὺς ξεσκέπασε ὁ ἴστο-

ρικός, παρὰ φιλόδοξοι καὶ ἀρπακτικοὶ τυχοδιῶχτες, δταν δὲν ἦταν πράκτορες στὴν ὑπηρεσίᾳ ξένων συμφερόντων. Ὁ Κινὲ πὸν ἄλλωστε ὅπως καὶ ὁ Post, κατέβηκε στὸ Μοριὰ μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἔνοπλου ἀγώνα, εἶναι ἀναμφισβήτητα ἕνας ἀπὸ τοὺς πραγματικοὺς καὶ στοργικοὺς φίλους τοῦ ἀναγεννώμενου ἔθνους. Θὰ δοῦμε παρακάτω ὅτι μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ἔμεινε καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς πιστοὺς Εὐδωπαίους φιλέληντες.

Τὸ Χρονικό τον — πὸν στὴν Ἑλλάδα τόχαν μελετήσει προηγούμενα διείμνηστος Γ. Δ. Ζοῦτος καὶ ἡ φίλη μας Ἐλένη Καρατζᾶ — εἶχε ανυλοφορήσει δυὸς φορὲς στὸ Παρίσι, τὸ 1830 καὶ τὸ 1857, καὶ ἀπὸ τότε εἶχε ξεχαστεῖ. Καὶ νὰ πὸν τὸ 1984 κάπως ἀποσδόκητα ξαναέρχεται στὴν ἐπιφάνεια, χάρη στὴν φροντίδα καὶ στὴν ἀγάπη δύο ἐρευνητῶν πὸν μοιράζονται τὸ ἴδιο διπλὸ πάθος γιὰ τὸν Ἐντγκάρ Κινὲ καὶ τὴν Ἑλλάδα: τὸν Ἐλβετὸ Willy Aeschimann τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γενεύης καὶ τὸ Γάλλο Jean Tucoo-Chala τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μπορντώ. Ἀπὸ τὴν πολύχρονη κινή τους ἔρευνα — πὸν μεταξὺ ἄλλων φωτίστηκε στὴν Ἑλλάδα κυρίως γιὰ τὴν ἐξαρθρώσῃ ἰστορικῶν προσώπων καὶ τοπωνυμίāν, ἀπὸ τὶς πληροφορίες Ἑλλήνων φίλων μας: τῆς Ντιάνας Ἀντωνακάτου, τοῦ Ντίνου Κοτσώνη καὶ τοῦ Ἰδιουν τοῦ Κυριáκου Σιμόπονλον — βγῆκε ἔνας δγκώδης, ἐξαντλητικὸς τόμος 504 σελίδων (σὺν 95 σελίδες προλεγομένων), μὲ πολλὰ ἀνέκδοτα στοιχεῖα, σχέδια καὶ εἰκόνες καὶ χάρτες². Λυστυχῶς ἡ πλουσιοτάτη αὐτὴ ἐπανέκδοση ανυλοφόρθησε λίγο μετὰ τὸν 5ο τόμο τοῦ Ἑλληνα ἰστοριοδίφη πού, μὴ προλαβαίνοντας νὰ τὴν μεταχειριστεῖ, ἀρκέστηκε νὰ τὴν ἀναφέρει σὲ μιὰ βιβλιογραφικὴ ὑποσημείωση (σ. 8 τῆς σελίδας 533).

Σὲ ποιά σημεῖα ἡ πρόσφατη αὐτὴ ἔρευνα ἐμπλουτίζει τὴν εἰκόνα μας τοῦ Κινὲ ὡς περιηγητὴ στὴν Ἑλλάδα τοῦ 1829; Πρῶτα ἀπὸ δλα μᾶς φέρνει μιὰ σπουδαία, ἵσαμε σήμερα ἀμφίβολη πληροφορία γιὰ τὸν ἀποφασιστικὸ ρόλο πὸν ἔπαιξε ὁ ἴδιος, ἀπὸ τὸ 1828, στὴ γενικὴ ἀπόφαση νὰ δργανωθεῖ καὶ ἐπιστημονικὴ ἐκστρατεία στὸ Μοριά. Φαίνεται ὅτι, ἀπὸ τὸν Ἀπρίλη τῆς ἴδιας χρονιᾶς, εἶχε κάνει ἀπὸ τὴν Χαϊδελβέργη, τὰ σχετικὰ ἀμεσα καὶ ἔμμεσα διαβήματα στὸ Παρίσι, ἐπικαλούμενος τὸ προηγούμενο τῆς ἀποστολῆς σοφῶν καὶ καλλιτεχνῶν ἀπὸ τὸν Βοναπάρτη στὴν καταχτημένη Αἴγυπτο. Τὴν προτεραιότητα τοῦ Κινὲ σὲ μιὰ τέτοια παράλληλη πρωτοβουλία τὴ σημειώνει σὲ ἔνα γράμμα τον (2 Αὐγούστου 1828), δ ἴδιος ὁ ὑπεύθυνος Γάλλος Ὅπουνργός τῶν Ἐσωτερικῶν Martignac.

“Οσο γιὰ τὴν δική του συμμετοχὴ στὴν Ἀποστολὴ — ξέραμε κιόλας ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία του μὲ τὸ φίλο του Μισελὲ μὲ τὶ πεῖσμα πάλεψε γιὰ νὰ συμπεριληφθεῖ

2. Edgar Quinet — *La Grèce moderne et ses rapports avec l'antiquité suivie du Journal de voyage (inédit)*, par Willy Aeschimann et Jean Tucoo-Chala, Paris, Les Belles Lettres 1984.

τ' ὄνομά του στὸν κατάλογο τῶν μελῶν τῆς Ἀποστολῆς — παραπάνω ἀπὸ 40 ἀνέκδοτες ἐπιστολὲς καὶ ἄλλα ντοκουμέντα ποὺ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὶς χρονιές 1828 - 1834 (σελ. 422 - 467) μᾶς δίνοντα συμπληρωματικὲς πολύτιμες πληροφορίες γιὰ τὴν προϊστορία, τὴν πραγματοποίηση καὶ τὶς συνέπειες τοῦ ἐγχειρήματος, μὲ τὶς ἀντιδράσεις τοῦ ταξιδιώτη κατὰ τὴ διάρκεια τῆς περιοδείας καὶ τὸν ψυχοπνευματικὸν ἀπολογισμό του μετὰ τὴν ἐπιστροφή του στὸ Παρίσι. Γράφει λ.χ. στὸ Μισελέ: «Ἄντὸ τὸ ταξίδι... μοῦ προσέφερε παραπάνω ἀπ' ὅσο ἔλπιζα» (15 Ιουλίου 1829), καὶ πάλι στὸν ἕδιο φίλο: «Μόρο ἡ ἐπίδραση τῆς Ἑλλάδας μποροῦσε νὰ μὲ βγάλει ἀπὸ τὰ νεφελώματα τῆς Γερμανίας. "Ο, τι ἀλλοδ εἶναι ρεμβασμοί, κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανὸν τῆς Ἑλλάδας παίρνει ἀναγκαστικὰ καθαρὸ καὶ δριστικὸ σχῆμα», καὶ στὸν ἄλλο τομέα τῆς εναυσθησίας: «Εἰδα στὰ βοννὰ νὰ ὑποφέρουν τόσο οἱ ἄνθρωποι, ποὺ ἡ ψυχή μου ἥσύχασε καὶ δὲν ταράζεται πιὰ γιὰ χίλια δύο πράγματα».

Τὸ πρῶτο μέρος τῆς ἔκδοσης τῶν δύο ἔρευνητῶν — 295 σελίδες μαζὶ μὲ τὶς 7 σελίδες μὲ ὑποσημειώσεις ποὺ ἔξηγοῦν καὶ σχολιάζοντα τόσο τὴν εἰσαγωγὴν ὅσο καὶ τὸ χρονικό, — ἀποτελεῖται ἀπὸ μιὰ πανομοιότυπη φωτογραφικὴ ἀναδημοσίευση τοῦ «La Grèce moderne et ses rapports avec l'antiquité», ὅχι ὅμως στὸ πρωτότυπο τοῦ 1830, ἀλλὰ στὸ ἀναθεωρημένο, διορθωμένο καὶ τελειωτικὸ πιὰ κείμενο τοῦ 1857.

‘Η δεύτερη αὐτὴ ἔκδοση παρουσιάζει διπλὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὶς ἐλληνογαλλικὲς πνευματικο-πολιτικὲς σχέσεις. Στὸν καινούργιο πρόλογο ποὺ γράφει τώρα δ συγγραφέας, ὑστερα ἀπὸ 27 χρόνια, δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἀναγνωρίσει ὅτι ἡ τοτινὴ ἔλπιδα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν φίλων τους γιὰ ἓνα δλοκληρωμένο μέλλον τοῦ νέον κράτους ἔχει διαφεύγει. Λένε μερικοὶ γιὰ τὴ σημερινὴ Ἑλλάδα, «ἀφοῦ εἴχε σηκωθεῖ, τώρα ἔχει διαφεύγει. Μαραζώνει, φυτοζωεῖ». Ναί, ἀλλά, ωτάσει δ Κινέ, ποιοί φταίνε γι' αὐτό; Ποιοί ἀλλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ τῆς ἐπιβάλλανε «τεχνητὰ σύνορα» καὶ δρονταὶ ποὺ τὴν ἐμποδίζονταν νὰ ἀναπτυχθεῖ; Οἱ Ἑλληνες «μοιάζονταν μ' αὐτοὺς τὸν δρφανοὺς ποὺ τοὺς ἔχουν βάλει κάτω ἀπὸ τὴ σκληρὴν καὶ τσιγκούνικη κηδεμονία ἐνὸς ξένου». Εἰδικὰ βάνανσα, ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τὸν «προστάτες», τῆς φέρθηκε ἡ Ἀγγλία ποὺ δὲν θέλει ἡ Ἑλλάδα νὰ γίνει ναυτικὴ δύναμη. Μὲ καυστικὴ εἰρωνεία καὶ ἀγανάκτηση δ ὠριμος πιὰ πολιτικὸς ἀντρας καὶ δημοκρατικὸς ἀγωνιστὴς πού, ἀπὸ τὸ 1852 δ νέος δικτάτορας τῆς Γαλλίας τὸν ἔχει διώξει ἀπὸ τὴν Γαλλία καὶ τώρα ζεῖ ἐξόριστος στὴν Ἐλβετία, παρατηρεῖ τὸ 1857:

«Ἡ Ἑλλάδα δὲν εἶναι κάτι, εἶναι ναυτικὸ³ κράτος κι αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν τὸ θέλει ἡ Ἀγγλία. Ἡ Μεγάλη Βρετανία, ἡ Βασίλισσα τῶν θαλασσῶν, ζηλεύει τὴν

3. Πολὺ θαύμασε τοὺς “Ἑλληνες ναυτικοὺς δ ταξιδιώτης καὶ ἔγραψε γιὰ τὸ κατόπι ὅτι εἶναι «τὸ ἀριστούργημα τῆς σύγχρονης Ἑλλάδας».

"Υδρα καὶ τὸν Πόρο. Ἡ κραταιὰ Ἀγγλία, ἡ χριστιανικὴ Ἀγγλία ἔκανε δὲ τι ἐποεπε γὰρ νὰ πνίξει μέσα στὴν κούνια τὸν τὸ νεογέννητο λαό. Μόλις εἶχε γεννηθεῖ, τὸν καράτσωσε κιόλας, τὸν φυλάκισε γιὰ χρέον".

Πιὸ γενικὰ ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη συμπιέζει τὴν Ἑλληνικὴ Φυλή, συμπιέζει τὴν «ἔκρηξή» της καὶ ταυτόχρονα μέμφεται τὴν ἀδυναμία της. Ὁ Κινέ δὲν θὰ πέσει αὐτὸς σ' αὐτὴ τὴν ἀντίφαση καὶ δὲν θ' ἀκολουθήσει τὸ γενικὸ αὐτὸ δυσφημιστικὸ πάθος ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας: «Δὲν θὰ ἀπαρνηθῶ δὲν θὲνιασα γι' αὐτή. Δὲν θὰ βλασφημήσει τὴν ἀνάσταση ἐνδε λαοῦ». Ἀλλωστε δὲν μὲ τὸν σημερινὸν συνδυασμούς, δύσκολα ἐπιβιώνει τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος, «αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀπόδειξη δὲν οἱ συνδυασμοὶ αὐτοὶ ἀργὰ ἥ γρήγορα θὰ μεταβληθοῦν ἀπὸ τὴ δύναμη τῶν πραγμάτων». Καὶ μὲ προφητικὸ τόνο ὁ μαχητὴς τοῦ 1848, φλογερὸς ὑποστηρικτὴς ὅλων τῶν ἀλυτρώτων ἔθνοτήτων, τιμάει τὴν ἀποφασιστικότητα τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγώνα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἀναμένει μὲ σιγουριὰ τὴ μελλοντικὴ δικαίωση του. Δηλώνει: «Στὸ κάτω-κάτω, αὐτὴ τὴν ἀπαρχὴν ἔθνικῆς ζωῆς ποὺ συχνὰ λένε μὲ μομφὴ δὲν τὸν χαρίστηκε σὰν εὐδεγέτημα, οἱ Ἑλληνες τὴν χρωστᾶνε στὸν ἔαντό τους. Εἶναι ἔργο τῶν χεριῶν τους. Μόνο ὕστερα ἀπὸ ἑπτὰ χρόνια ἡ Εὐρώπη ἐπενέβη, ἀφοῦ χόρτασε τὸ θέαμα τῆς σφαγῆς. Μιὰ τόσο ἀργὴ ἐξόντωση δίνει κάποιο δικαίωμα σ' αὐτὸν ποὺ ἐπέζησαν. Ἐνα φυτὸ ποὺ τόχει ποτίσει τόσο αἷμα, ἀπὸ κανένα δὲν μπορεῖ πιὰ νὰ ξερρυζωθεῖ. Μ' δλες τὶς συκοφαντίες καὶ τὴν κυνηγιότητα τοῦ κόσμου, θὰ μεγαλώσει. Καὶ μιὰ μέρα κάτω ἀπὸ αὐτὸ θὰ βρεῖ μιὰ σκέπη ἥ Ἑλληνικὴ Φυλή».

"Ετσι 30 χρόνια σχεδὸν μετὰ τὴν νεανική του κάθοδο στὸ ματοβαμμένο Μοριὰ δὲ Κινέ παραμένει πιστὸς φίλος τοῦ ἀναγεννωμένου Ἑλληνισμοῦ. Ὁ ἀγαπητὸς Jean Tucoo-Chala, σὲ προηγούμενη μελέτη καὶ πιὸ συνοπτικὰ σὲ τοῦτο τὸ βιβλίο, ἀναφέρει μερικοὺς σταθμοὺς τῆς σταθερῆς αὐτῆς θύμησης καὶ ἀφοσίωσης σὲ κείμενα τοῦ καθηγητῆ καὶ συγγραφέα Κινέ ἀπὸ τὸ 1833 ἕσπαι τὸ 1843 καὶ καταλήγει: «Ἡ ἑλληνικὴ φλόγα θὰ κρυφοκαίει κάτω ἀπὸ τὴ στάχτη τῆς ἐξορίας».

Τότε εἶναι ποὺ ἔρχεται ἔνας δυναμικὸς "Ἑλληνας νὰ σκαλίσει τὴ φλόγα, δὲ δημοκρατικός, προοδευτικὸς πατριώτης καὶ Εὐρωπαῖος Ἀντρέας Ρηγόπουλος (1821 - 1899), πολιτευτὴς στὴν Πάτρα ὅπου ἔβγαζε μιὰ δίγλωσση ἐφημερίδα «Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΗΜΑΙΑ» (LE DRAPEAU HELLENIQUE) ποὺ τὴν ἔστελνε σὲ πρωστικότητες τῆς Δύσης, γιὰ νὰ διαφωτιστοῦν πάνω στὶς ἔθνικὲς διεκδικήσεις καὶ μεταξὺ ἄλλων στοὺς δύο κορυφαίους Γάλλους πνευματικοὺς ἀνθρώπους, ἀγωνιστὲς τότε, καθὼς εἴπαμε, ἐξόριστον, τὸν Ούγκω καὶ τὸν Κινέ.

*Ἀπὸ ἀνέκδοτη μελέτη τοῦ γράφοντα⁴ δὲ J. Tucoo-Chala πῆρε τὰ στοιχεῖα

4. Προηγήθηκε μιὰ σύντομη παρουσίαση: «Ο φλογερὸς πρωτοπόρος πατριώτης καὶ

ένος βιογραφικοῦ σημειώματος γιὰ τὸν Ἐλλῆνα συναγωνιστὴ τοῦ Γάλλου δημοκρατικοῦ μαχητῆ καὶ φιλέλληνα. Καὶ ἀπὸ τὴ δική του ἔρευνα στὰ χειρόγραφα τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Παρισιοῦ δύο σώζονται γράμματα⁵ ποὺ ἀνταλλάξανε οἱ δυὸς ἄντρες τὸ 1856 καὶ τὰ ἐπόμενα χρόνια, ἐπιβεβαίωσε τὸ συμπέρασμά μας γιὰ τὴν ἐπίδραση ποὺ εἶχε ἡ ἀγωνιστικότητα τοῦ Πατριοῦ πατριώτη πάνω στὸν Κινέ, τὴν ἐποχὴν ποὺ ἐτοίμαζε τὴ δεύτερη ἔκδοση τοῦ ὅδοιποικοῦ του. Αὐτὴν ἡ ἐπίδραση θάχει ἐμπνεύσει τονάλχιστο ἐν μέρει τὴ θερμὴ συνηγορία ὑπὲρ τοῦ Ἐλληνικοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς Ἐθνικῆς δλοκλήρωσης τοῦ Ἐλληνικοῦ Κράτους ποὺ διαβάσαμε παραπάνω στὸν Πρόλογο τοῦ 1857. Ἡ συνηγορία θὰ προεκταθεῖ ἵσαμε τὸ 1869, ὅποτε στὸ Συνέδριο τῆς Εἰρήνης στὴ Λαζάνη, διὰ τοῦτο μιλήσει ἐκ μέρους τοῦ Ρηγόπουλου γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὴν Ἐλληνική, πιὸ ἴδιατερα τὴν Κρητικὴ ὑπόθεση, γιὰ τὴν δοπία τόσο γενναιόψυχα καὶ φλογερὰ ξεσπάθωσε διὰ τοῦτο τὸν Οὐγκὼ τρεῖς φορές, στὰ 1866, 67 καὶ 69.

Φτάσαμε τώρα στὴν πιὸ πρωτότυπη συμβολὴν τοῦ βιβλίου, στὸ Δεύτερο μέρος, ποὺ μᾶς χαρίζει ἔνα σπουδαῖο, ἵσαμε σήμερα ἄγνωστο ντοκουμέντο τὸ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ (*Journal*) τοῦ ταξιδιοῦ ποὺ ὁ Ἰδιος ὁ Κινέ ἐνόμιζε ὅτι χάθηκε (σὲ γράμμα στὴ μητέρα του, ἀπὸ τὶς 7 Ιουνίου 1829 λέει «Αὐτὸ τὸ Ἡμερολόγιο δὲν ὑπάρχει πιὰ») καὶ ποὺ δημως ὁ ἄλλος ἐρευνητὴς Aeschimann τὸ βρῆκε στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη. Πρόσκειται γιὰ 4 τετράδια τῆς τσέπης γραμμένα πρόχειρα ἐπὶ τόπου μὲ τὸ μολύβι ἢ τὴν πέννα καὶ ποὺ καλύπτουν τὴν περίοδο 7 Φεβρουαρίου (στὴν Τουλώνη), ἵσαμε τὶς 24 Μαΐου 1829, τὴ στιγμὴ ποὺ τὸ πλοϊο τῆς ἐπιστροφῆς, τὸ Ψαριανὸ μπρίκι «Νέλσον», ἀπὸ τὶς ἀκτὲς τῆς Τυνησίας, δύον τότε ἡ τρικυμία, θὰ τραβήξει πρόδει τὴ Μασσαλία καὶ τὸ λοιμωκαθαρτήριο του.

Τὸ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ γεμίζει 75 σελίδες τοῦ δευτέρου μέρους τῆς ἔκδοσης, ἐκ τῶν δύοιων 68 ἀφοροῦν τὴν καθεαντὴν διαμονὴν στὸν Ἐλληνικὸ χῶρο, ἀπὸ τὴν ἀπόβαση στὸ Ναυαρίνο (3 Μαρτίου) ἵσαμε τὸν ἀποχαιρετισμὸ ἀπὸ τὸ πλοϊο στὰ νησιά, Σύρα, Σέρφος, Θερμιὰ καὶ στὶς τελευταῖς θαλασσινὲς ὀπτασίες: Τσιρίγο, Μαλέα, Ματαπάς (13-14-15 Μαΐου). Τὸ κείμενο διακόπτεται ἀπὸ τὴν παρεμβολὴ τῶν ἐπιγραφῶν ποὺ περισυνέλεξε ὅπως μποροῦσε (γιατὶ ὅντας ἰστορικὸς τῆς φιλοσοφίας δὲν ἦταν εἰδικὸς ὁ ταξιδιώτης) καὶ ποὺ οἱ περισσότερες εἶναι ἀρχαῖες, μιὰ λατινική,

Ἐνδωπαῖος ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ» ὑπὸ Roger Millieix (περιοδικὸ «Ιστορία καὶ ζωή», Μάιος 1956).

5. Σκοπεύομε νὰ παρουσιάσουμε τὸ 1986 ἔξι ἀνέκδοτα γράμματα τοῦ Ρηγόπουλου στὸν Κινέ ποὺ χρονολογοῦνται ἀνάμεσα στὰ ἔτη 1856 - 1859.

μιὰ νεολατινικὴ βενετσιάνικη, μιὰ βυζαντινή, δύο νεοελληνικές. Ἐπίσης εἰκονογραφεῖται μὲ 95 σχέδια καμωμένα μὲ τὸ μολύβι ἀπὸ τὸν ἔδιο τὸν Κινέ, ἀπὸ ἐλληνικὰ τοπία καὶ μνημεῖα, μὲ τρόπο σχηματικὸ ἄλλὰ συχνὰ παραστατικό, καθὼς φαίνεται στὰ περίπον 20 ποὺ διαλέξανε νὰ μᾶς παρουσιάσουν οἱ ἐκδότες καὶ λένε «καθοριζόντων μὲ μεγάλῃ ἀκρίβεια τὴν παλλόμενη δροσιὰ τῶν αἰσθήσεων» τοῦ νεαροῦ περιηγητῆ.

Οἱ σύντομες σημειώσεις τοῦ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ εἶναι κι' αὐτὲς σὰν ἐνσταντανὲς ἡ κινηματογραφικὰ φλάς. Παραθέτοντον ἀσύνδετες εἰκόνες ἀπὸ τὴν φύση, τὴν χλωρίδα (μὲ τὰ δημοτικὰ ὄνόματα τῶν φυτῶν), τὴν πανίδα, τὰ κτίρια καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ δείχνοντας τὴν ἴδια γρηγοράδα τῆς ματιᾶς, παρατηρητικότητα καὶ εὑαισθησία. Νὰ λ.χ. πᾶς μὲ ἔξι βραχύτατες προτάσεις, μὲ δύο φύματα μόνο, σκιτσάρει τὸ χωριὸ Λεοντάρι τῆς Ἀρκαδίας: πάνω ἡ μυτερὴ κορφὴ τῆς Ἐλενίτσας, στὸν κάμπο ἔνα ποταμάκι μὲ μαιάνδρους, τὸ χωριὸ ποὺ ἀνεβαίνει κλιμακωτά, στεφανωμένο μὲ γκρεμισμένο κάστρο, μὲ ἀριστερὰ μερικὰ κυπαρίσσια καὶ δύο ἀριθμοὶ ποὺ ὑποδεικνύουν δῆλη τὴν πρόσφατη τραγωδία: 500 Ἐλληνες στὸ Λεοντάρι ποὺ ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ τώρα 200 κάτοικοι. Χαρακτηριστικὸ μάλιστα τῆς συγκίνησης τοῦ ταξιδιώτη εἶναι τὸ ὅτι τὴν παράγραφό τον αὐτὴ τὴν ἀρχίζει κατενθείαν μὲ τοὺς δύο συγκριτικοὺς ἀριθμοὺς ποὺ παρατίθενται δίχως σχόλιο.

Γενικὰ ὁ περιηγητής μας εἶναι ἰδιαίτερα εὐαίσθητος στὰ χρώματα καὶ τὶς φωτοσκιές. Φεύγοντας ἀπὸ τὴν Σπάρτη πρὸς τὴν Ἀρκαδία, ἡ ματιά του ἀρπάζει γρήγορα μιὰ χρωματικὴ ἀντίθεση: «Λόφος μώβ πάνω σὲ μπλὲ καὶ τ' ἀσήμι τοῦ Ταῦγέτου⁶. Σκοτεινὴ μέρα. Σύγνεφα ποὺ συγχέονται μὲ τὸ μαῦρο χιόνι».

Συνήθως τὶς βιαστικὲς αὐτὲς σημειώσεις τὶς μεταχειρίστηκε σὰν πρόπλασμα ἐκτεταμένης περιγραφῆς στὸ Χρονικό. Στὶς 31 Μαρτίου, ἐνῶ πορεύεται ἀπὸ Τριπολιτσά πρὸς τὸ Ἀργος, ἀνηφορίζοντας τὸ στενὸ τοῦ Ἀχλαδόκαμπου, ἔχει μιὰ σπουδαία συνάντηση ποὺ τὴν σημειώνει σὲ τηλεγραφικὸ στύλο: «Συνάντηση μὲ τὸν Πρόεδρο κάτω ἀπὸ μιὰ μονοριά. Ὁ Πρόεδρος, ὁ Νικήτας, ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Κολιόπουλος Δημητράκης». Τίποτε ἄλλο, μόνο στὸ τέλος: «Θέαμα τῆς συνοδείας τοῦ Προέδρου στὰ βουνά». Ἀναπτυγμένες οἱ τρεῖς φράσεις γέννησαν μιὰν ὀραιότατη σκηνὴν ποὺ γεμίζει στὸ Χρονικὸ 8 ὀλόκληρες σελίδες, μὲ ζωντανὰ πορτραῖτα τοῦ Καποδίστρια, τοῦ Νικήτα, τοῦ Κολοκοτρώνη — σημειωθήκανε ἀκόμα καὶ «τὰ πράσινα γυαλιά ποὺ τὰ είχε φορέσει πρόσφατα» ὁ ήρωας —, μὲ σκέψεις πάνω στὴν καινούργια διοίκηση τῆς Ἑλλάδας, τέλος μὲ τὴν ἐντυπωσιακὴ εἰκόνα τῆς ἀναχώρησης τοῦ

6. Ὁ Ταῦγετος ποὺ ἀναφέρεται 45 φορὲς στὴ διήγηση φαίνεται ὅτι καταγοήτεψε τὸν περιηγητή. Φεύγοντας ἀπὸ τὴν Λακωνία, κατεβαίνει ἀπὸ τὸ ἄλογό του, στὴ δύση τοῦ ἥλιου, γιὰ νὰ ἀποχαιρετήσει τὸ βουνό.

Προέδρουν, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ καραβανιοῦ, μὲ τὸν καπεταναίοντα στὰ κάτασπρα ντυμένους, περιπατώντας σταθερὰ μὲ τὰ πόδια, ἀσπλος αὐτός, μὲ τὴν μπλὲ ρεντιγκότα τον κάτω ἀπὸ καντὸν ἥλιο, στὸ κακοτράχαλο στριφογυριστὸ κατηφορικὸ μονοπάτι τοῦ Ἀχαλαδόκαμπου. Θά λέγα δτὶ ὀλόκληρη ἡ σκηνὴ ἀποτελεῖ ἔτοιμο ὑλικὸ γιὰ κινηματογραφικὴ ἀξιοποίηση.

”Αλλο παράδειγμα στὸν συναισθηματικὸ τώρα τομέα. Στὶς 14 Μαΐου, ἐνῶ τὸ καράβι τον περνάει ἔξω ἀπὸ τὶς δυὸ-τρεῖς Κυκλάδες, δ Κινὲ σημειώνει μὲ λιτὸ τρόπο τὸ σπαραγμό τον: «Λύπη τὴν ὥρα ποὺ φεύγω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα». Τὴν ἄλλη χρονιά, γράφοντας τὸ XRONIKO, μὲ τὴν ἀπόσταση τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου, ἡ ἐκφραση τῆς λύπης τον ἀναπτύσσεται σ' ἕνα ὀλόκληρο λυρικὸ νοσταλγικὸ ἀποχαιρετιστήριο ξέσπασμα. «Ἐχετε γειά, ἀκρωτήρια, ἔχετε γειά, ἀκρογιάλια. Ἐχετε γειά, καλύβες καὶ παλιὲς πολιτεῖς, ἀκέφαλοι πόνοι καὶ διπλὲς τῶν ἀλόγων πάνω στοὺς βενετσιάνικους δρόμους. Ἐχετε γειά, τραγούδια τῶν παλλικαριῶν μέσα στὰ φαράγγια, ὅπνε πάνω στὴν ψάθα, σκιὰ στὰ μοναστήρια καὶ σύ, ἥλιε, πού, ἀπὸ τὸ πρωὶ ροφοῦσες τὴν ψυχὴ μαζὶ μὲ τὴν τυχτερινὴ πάχνη καὶ τὴν κρατοῦσες μετέωρη πάνω ἀπὸ τοὺς ἀτμοὺς τῶν ποιλάδων, μέσα στὶς πιὸ καθαρές σου ἀχτίδες. Ποτὲ δὲν θὰ ἔναντις αὐτοὺς ποὺ μὲ φιλοξένησαν στὸ Δερβένι καὶ στὸ Μυστρᾶ, οὕτε τὰ δάση τὰ πυρπολημένα, οὕτε τὰ κόκκαλα στὴν ἀμμουδιά, οὕτε τὰ μύρια βάσανα ποὺ ἀνθρωποι εἶναι ἴκανοι νὰ ὑπομένουν γιὰ μιὰν ἰδέα, δίχως νὰ πάψει χιλιάριβη γι' αὐτοὺς νὰ εἶναι».

Τέλος, μερικὲς φορές, τὸ HΜΕΡΟΛΟΓΙΟ συμπληρώνει τὸ XRONIKO δινοτὰς πολύτιμα στοιχεῖα ἀνθρωπογραφίας, ποὺ δὲν κράτησε δ συγγραφέας στὸ βιβλίο τον, μᾶλλον γιὰ νὰ μὴν ἀλλοιωθεῖ πολὺ ἡ λογοτεχνικὴ ὑφή τον. ”Ετσι π.χ. γιὰ τὸ ”Αργος ἀναφέρει μόνο δτὶ μὲ τὴν προσφυγιὰ δ πληθυσμὸς αὐξήθηκε κατὰ ἔνα τρίτο, ἐνῶ στὸ HΜΕΡΟΛΟΓΙΟ σημειώνει τὴν ἀριθμητικὴ αὔξηση: 10.000 κάτοικοι, 6.000 μόνυμοι. Τὸ ἵδιο στὸ βιβλίο, τὸ προϊὸν τῶν φόρων στὴν ἴδια πόλη (64.000 πιάστρα γιὰ τὸ 1828) δίνεται ὅχι στὸ κείμενο, ἀλλὰ σὲ μιὰν ἀπλὴ ὑποσημείωση. ”Αντίθετα, στὴν 1 Ἀπριλίου 1829, ἐπειδὴ ἔξαντλημένος ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὸν πυρετό, ἔκονυράζεται στὸ ”Αργος, δπου ἐπιτέλους βρῆκε μιὰ κλειστὴ στέγη, στὸ σπίτι τοῦ «Astynome» ποὺ τὸν φιλοξένησε, προλαβαίνει νὰ σημειώσει στὸ ἡμερολόγιο τον δλες τὶς λεπτομέρειες γιὰ τὸν φόροντας ἀνάλογα μὲ τὶς πηγές τους (χωράφια τῶν ἴδιωτῶν, ἔθνικοποιημένα χωράφια, τελωνεῖο, εἰδικὰ δικαιώματα) ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλα κεφάλαια τῆς δημόσιας ζωῆς: διοίκηση, θρησκεία, ἐκπαίδευση (μιὰ ἀλληλοδιδακτικὴ σχολὴ μὲ 250 μαθητές, μιὰ σχολὴ θηλέων), στρατός, τριτόβαθμη δικαιοσύνη («ἴσαμε 100 πιάστρα δικάζει ἡ ἀστυνομία, πάνω ἀπὸ 100 οἱ δημογέροντες, ὅπερα ἡ κυβέρνηση»).

”Ετσι, τὸ σύνολο XRONIKO-HΜΕΡΟΛΟΓΙΟ τὸ διαπερνάει ὀλόκληρο μιὰ

στάση στοργικῆς προσοχῆς, ἔνα ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν ταλαιπωρημένο, ρακένδυτο, ἀλλὰ ἀναγεννώμενο Ἑλληνικὸ λαό, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐκδηλητή συμπάθεια τοῦ Κινέ πρὸς αὐτόν. Συμπάθεια, ποὺ ἥταν ἄμεση, κεραυνοβόλος. Μιὰ ἐβδομάδα μόνο πέρασε ἀπὸ τὸ ἔξεμπαρονισμά του στὸ Ναναοίνο, σὰν γράφει ἀπὸ τὴν Μεθώνη στὸ φίλο Μισελὲ ὅτι οἱ Ἑλληνες «εἶναι πολὺ συμπαθητικοί». Ή Ἑλλάδα μ' ἀρέσει, εἶναι λιγότερο τραχιὰ ἀπ' ὅ,τι πίστενα. Ἐχω κιόλας ἔνα φίλο στὸ πρόσωπο τοῦ ὑπασπιστῆ τοῦ Μιαούλη». Καὶ ἀκόμα: «Ἄγαπῶ τὴν Ἑλλάδα ὅπως εἶναι. Τὴν βρίσκω ὅμορφη μ' δλη τὴν ἐξαθλίωσή της». Καὶ φαίνεται ὅτι ὁ φιλελληνισμός του ἀκτινοβολεῖ στὸ Παρίσι, σὰν γύρισε, ἀν κοίνει κανένας ἀπὸ τὴν προσφώνηση ποὺ τοῦ ἀπευθύνει ὁ ψηλός του προστάτης, βαρώνος de Gérando, φιλόσοφος καὶ ἀνώτερο διοικητικὸ πρόσωπο, λέγοντάς τον «*Mon cher, très cher Hellène*». Ὁ ἴδιος ὁ Κινέ, 27 χρόνια ἀργότερα, θὰ ἐπιβεβαιώσει αὐτὴ τὴν ψυχικὴ πολιτογράφηση ποὺ χρονολογεῖται ἀπὸ τὴν ἀλησμόνητη, παρθενική του ἀνακάλυψη τῆς Ἑλλάδας. Σ' ἔνα γράμμα του, ἀπὸ τὶς 14 Ιονίου 1856 στὸν Ἀνδρέα Ρηγόποντο, ποὺ χάθηκε τὸ πρωτότυπό του, ἀλλὰ ποὺ εὐτυχῶς τὸ βρήκαμε σὲ ἐλληνικὴ μετάφραση, καμωμένη ἀπὸ τὸ φίλο καὶ βιογράφο τοῦ Ρηγόποντον *Bast. Kalliontzi*, δηλώνει: «Ναί, πολὺ τὴν ἀγάπησα αὐτὴ τὴν γῆ τῶν Θεῶν ὅπου κατοικεῖτε καὶ εἶναι δική μας. Εἶμαι περήφανος ποὺ τὴν ἐπισκέφτηκα σὲ ἡρωικὲς μέρες. Τὴν ἀγαπῶ τούτη τὴν στιγμὴ ὅπως ποτέ. Ποιός ξέρει ἀν δὲν τὴν ξαναδῶ; Ἀθελά μον νιώθω ὅτι εἶμαι συμπατριώτης τῶν κοιλάδων τοῦ Μοριᾶ ὅπου ἀφησα τὸ καλύτερο μέρος τῆς νότης μον». Καὶ συνεχίζει διαβεβαιώνοντας ὅτι θὰ ἥταν πανευτυχῆς νὰ ὑπηρετήσει «μιὰ τόσο ὅμορφη ὑπόθεση ὅπως εἶναι ἡ δική σας», γιατὶ δὲν πλήρωσε ἀκόμα παρὰ πολὺ φτωχικὰ τὸ χρέος ποὺ ἔχει πρὸς τὴν Ἑλλάδα.

Δὲ δόθηκε στὸν Κινέ ἡ εὐκαιρία νὰ ξαναεπισκεφτεῖ τοὺς θετοὺς «συμπατριῶτες» του. Ὁστόσο δὲν τοὺς ξέχασε ποτὲ καὶ δὲν ἔπαψε, τὸ εἴδαμε, νὰ τοὺς συμπαραστέκεται ως πιστὸς καὶ ἀφοσιωμένος συναγωνιστής.

Σὲ γραπτὰ καὶ γράμματά του ἐκδηλώθηκε πολλὲς φορὲς ἡ ἀθεράπευτη νοσταλγία του ποὺ τοῦ ἀφησε ἡ ἀνεξίτηλη νεανική του περιπέτεια καὶ ἀνακάλυψη τὴν νιώθουμε π.χ. στὸ βιβλίο τοῦ «*Merlin l'Enchanteur*» (1860), ποὺ τὸ ἀποκαλοῦσε «τὴ δική τον Ὁδόσεια» καὶ ποὺ ὁ *Tucoo-Chala* τὸ χαρακτηρίζει «ἀξιοθαύμαστη ἐποποΐα σὲ πεζὸ λόγο» καὶ ἀποτελεῖ στὸ μεγαλύτερο του μέρος «μιὰ προσωπικὴ καὶ συναισθηματικὴ ἀναδομοικὴ περιήγηση, ὅπου... τὸ ταξίδι τοῦ Merlin φαίνεται σὰν μιὰ μυστικὴ μεταφορὰ τοῦ πραγματικοῦ ταξιδιοῦ τοῦ Κινέ στὰ 1829». Καὶ τὸ 1870 σ' ἔνα γράμμα του στὴ φίλη *Kvrla Gérando* ποὺ πάει νὰ ἐπισκεφτεῖ τὴν Ἀθήνα, ἐπειδὴ ἔκεινον οἱ Τούρκοι δὲν τὸν ἀφησαν νὰ πλησιάσει τὸ ναό, γράφει: «Σᾶς ἀκολουθῶ σ' αὐτὸν τὸν Παρθενώνα ὅπου ἔγῳ δὲν μπόρεσα νὰ μείνω».

Κι οι βιογράφοι του μᾶς δίνουν μιὰ συγκεκριμένη μικρή, μὰ συμβολικὴ ἀπόδειξη τῆς ἀνέσπερης ἀφοσίωσής του στὴ μνήμη τοῦ Ἑλληνικοῦ 1829: τὴ συλλογὴ ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ ἀγριολούλονδα καὶ φυτὰ ποὺ εἶχε συγκεντρώσει κατὰ τὴν περιοδεία του, τὴν κράτησε ἵσαμε τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Καὶ μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε ὅτι κάθε φορὰ ποὺ ἀνοιγε τὸ βοτανικὸ τετράδιό του, ἥ ἔστω ξεθυμασμένη μυρωδιὰ ἀπὸ τὰ φύλλα καὶ λουλούδια ποὺ εἶχε μάθει τὶς δημοτικές τους ὀνομασίες — σχίνος, κουμαριά, σφερδούκλι, σπαλάτρι, φλόμος — ἀνάσταινε μέσα του καὶ τὶς φυσικὲς καλλονὲς τοῦ Μοριᾶ καὶ τὴν πλούσια ἀνθρωπιὰ τῶν κατοίκων του.

Δὲν ἀποκλείεται νά’ χει ἀρχίσει κιόλας στὴ Γαλλία κάποια ἀποκατάσταση τῆς μορφῆς τοῦ Κινέ, μὲ ἀφορμὴ τούτη τὴν ἀναδημοσίευση τοῦ νεανικοῦ του ἔργου τοῦ 1830.⁷ Ενα «ἀριστούργημα», ἔτσι ἀρχίζει μιὰ σύντομη, μὰ ἐνθουσιώδης παρουσίαση — μὲ τὸν εὐγλωττο τίτλο «*L'été grec d'Edgar Quinet*» ποὺ ὑπαινίσσεται τὸ γνωστὸ βιβλίο τοῦ *Jacques Lacarrière* — τοῦ βιβλίουν, ὁ *Paul Veyne* στὸ *Nouvel Observateur* τῆς 3ης Αὐγούστου 1984, ὅπου τὸ βάζει πιὸ πάνω ἀπὸ τὸ «*Οδοιπορικὸ*» τοῦ *Chateaubriand*, ἐπαινεῖ τὸ λιτὸ λυρισμό του καὶ τὰ ἐκφραστικὰ ενδήματά του (ὅπως «τὸ μαῦρο χιόνι» τοῦ *Ταϊγέτου*). Προτρέπει μάλιστα τὸν Γάλλους περιηγητές, ποὺ ἔτοιμαζονται γιὰ *Πελοπόννησο*, νὰ πάρουν τὸν τόμο μαζί τους — ἀν καὶ λιγάκι ἄβολο νὰ κρατᾶς ὑπὸ μάλης αὐτὸ τὸ τυπωμένο κιλό! — ώς τὸν καλύτερο ὁδηγὸ ποὺ «θὰ σᾶς κάνει νὰ δεῖτε αὐτὸ ποὺ βλέπετε». Καὶ προσθέτει γιὰ τὸ ἔργο τοῦ *Quinet*: «*Η ὥρα τῆς δικαίωσης πλησιάζει ἵσως*»?

Καλὸ θά’ ταν ἥ ἀνάσταση τῆς μαρτυρίας τοῦ θετοῦ «συμπατριώτη» καὶ συμμάχου τοῦ 1830 καὶ τοῦ 1857 νὰ γίνει τώρα κτῆμα ἐπίσης τῆς Ἑλληνικῆς πνευματικῆς του οἰκογένειας. Νὰ διαβάσουν δηλαδὴ στὸ πρωτότυπο ὅσοι «*Ἐλληνες γαλλομαθεῖς ἀναγνῶστες μποροῦν νὰ τὴν ἀποχήσουν γιὰ τὴ δική τους βιβλιοθήκη* ἥ ἀπὸ ὅσες δημόσιες βιβλιοθήκες εἰδικὰ τῆς *Πελοποννήσου* ἀλλὰ καὶ σ’ ὅλο τὸν Ἑλληνικὸ χῶρο θὰ παραγγείλουν τὴν ἀκριβὴ — μὲ τὶς δύο σημασίες τῆς λέξης — μνημειώδη αὐτὴ κριτικὴ ἔκδοση. Καὶ γιὰ νὰ τὴ διαρεῖ τὸ μεγάλο ἔλληνικὸ κοινό, νὰ μεταφραστοῦν στὴ γλώσσα του, σ’ ἔνα πιὸ λιγοσέλιδο τόμο τὸ *ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ* καὶ τὸ *XRONIKO*. Εἰσηγοῦμαι ἥ ἔκδοση αὐτὴ νὰ γίνει τὸ 1985 γιὰ νὰ τιμηθεῖ, μετὰ 110 χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του, ἥ μνήμη τοῦ ἄδολου, φλογεροῦ καὶ σταθεροῦ φίλου τοῦ ἀναγεννώμενον Ἑλληνισμοῦ *Edgar Quinet*.

7. Πιὸ πρόσφατα, ὁ ἴδιος ὁ *Jacques Lacarrière*, στὴν ἐφημερίδα *Le Monde*, ἐξῆρε μὲ θερμὰ λόγια τὴν μοναδικὴ ἀξία τῆς μαρτυρίας τοῦ Κινέ.

R É S U M É

Présentation du témoignage apporté en 1830 («DE LA GRÈCE MODERNE ET DE SES RAPPORTS AVEC L'ANTIQUITÉ») par le jeune helléniste Edgar Quinet, membre de l'Expédition Scientifique de Morée, sur le Péloponnèse libéré mais exsangue de 1829.

Sympathie émue pour le peuple grec éprouvé, hommage à ses vertus, foi dans l'avenir de la nation ressuscitée. Vibrant plaidoyer pour l'accomplissement de l'unité nationale grecque, dans la réédition en 1857 du témoignage de jeunesse. La fidélité philhellène, une des constantes, jusqu'à la fin de sa vie (1875), de la sensibilité et du combat politique d'Edgar Quinet. Son témoignage sur la palingénésie de la Grèce, enrichi par la découverte du JOURNAL DE VOYAGE inédit, désormais accessible, grâce à la monumentale édition critique récente de LA GRÈCE MODERNE, établie par W. AESCHIMANN et J. TUCCO-CHALA, PARIS, LES BELLES LETTRES, 1984.

DOCUMENT ANNEXE

*Note Bio-Bibliographique sur
Andréas Rigopoulos
(1821 - 1889)*

homme politique, publiciste et écrivain de Patras qui correspondit avec Edgar Quinet, notamment entre 1856 et 1859 (publication prochaine de six lettres inédites du patriote grec au philhellène exilé) et entretint son active fidélité à la cause de l'irrédentisme hellénique.